

ГЕОГРАФІЯ

УДК 353:323.15(477.87)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-2-1>

ДО ПРОБЛЕМИ ВІДПОВІДНОСТІ НОВИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ ЗАКАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ ЙОГО ЕТНІЧНІЙ ГЕОГРАФІЇ

Дністрянський Мирослав Степанович

доктор географічних наук, професор,
професор кафедри географії України,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна
ORCID ID: 0000-0002-5663-6740

Молнар Йосип Йозефович

кандидат географічних наук, доцент,
завідувач кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегове, Україна
ORCID ID: 0000-0002-5178-0305

Дністрянська Наталія Іванівна

кандидат географічних наук,
старший викладач кафедри туризму,
Університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
ORCID ID: 0000-0001-6465-9902

Молнар Д Стефан Стефанович

PhD, доцент,
доцент кафедри географії та туризму,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, м. Берегове, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2959-9136

***Актуальність дослідження:** співвідношення території адміністративних одиниць та етногеографічних ареалів помітно впливає на забезпечення соціально-культурних потреб, етнічних меншин, зумовлює різні тенденції етнополітичних взаємин у державах і регіонах світу. Це особливо важливо для України, яка впродовж 2015–2020 років провела адміністративну реформу, і для Закарпатської області зокрема, де зосереджено ареали компактного розселення етнічних меншин. **Предметом дослідження** є оцінювання ролі етногеографічного чинника під час здійснення адміністративно-територіальної реформи в Закарпатській області, аналіз ступеня етнічної однорідності й мозаїчності новостворених адміністративних одиниць Закарпатської області. **Метою дослідження** є виявлення ступеня відповідності географії новостворених територіальних громад та адміністративних районів у Закарпатській області ареалам розселення етнічних меншин у контексті етнополітичних взаємин. В основі **методології дослідження** – взаємопов'язаний аналіз адміністративно-територіального поділу й етногеографії Закарпатської області з використанням картографічного методу та методів дослідження етнічної мозаїчності територій розміщення етнічних меншин і ступеня компактності їхнього розселення. **Результати дослідження:** розкрито передумови й наслідки проведення адміністративно-територіальної реформи в Україні та Закарпатській області зокрема; проаналізовано основні підходи до оцінювання етнічного чинника в процесі реформування; визначено рівень відповідності новостворених територіальних громад та адміністративних районів ареалам розселення етнічних меншин у контексті перспектив збалансування інтересів усіх суб'єктів етнополітичних взаємин у регіоні. **Практичне значення:** обґрунтовані положення щодо принципів створення нових адміні-*

стративно-територіальних одиниць у місцях компактного розселення етнічних меншин можна взяти за основу державної регіональної етнополітики. **Висновки:** забезпечення більшої відповідності підрозділів адміністративно-територіального устрою й ареалів компактного розселення етнічних меншин зі створенням для них кращих передумов організації місцевого самоврядування є запорукою встановлення в державі збалансованих етнополітичних взаємин, вигідних усім суб'єктам політичної взаємодії. Принцип добровільності об'єднання поселень у нові адміністративні одиниці нижнього рівня сприяв населенню етнічних меншин, компактно розміщених у Закарпатській області, в організації територіальних громад, у яких вони становлять більшість. Водночас особливості розселення етнічних меншин Закарпатської області й побажання їхніх громадських організацій було лише частково враховано під час утворення нових адміністративних районів і вибору районних центрів, що в більшості випадків було обмежене визначеними критеріями щодо розмірів нових адміністративних одиниць. **Перспективи подальших досліджень** цієї проблематики полягають у вивченні ефективності діяльності територіальних громад у місцях компактного розселення етнічних меншин.

Ключові слова: етнічна географія Закарпатської області, адміністративно-територіальна реформа в Україні, етнічні меншини, географія поселень, територіальні громади.

TO WHAT EXTENT DO THE NEW ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL UNITS OF THE TRANSCARPATHIAN REGION CORRESPOND TO ITS ETHNIC GEOGRAPHY

Dnistrianskyi Myroslav Stepanovych

Doctor of Geographical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Geography of Ukraine,
Lviv Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-5663-6740

Molnar Yosyp Yozhefovych

PhD in Earth Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Berehove, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-5178-0305

Dnistrianska Nataliya Ivanivna

Candidate of Geographical Sciences,
Senior Lecturer, Department of Tourism,
Lviv Polytechnic University, Lviv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-6465-9902

Molnar D Stefan Stefanovych

PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Geography and Tourism,
Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Berehove, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-2959-9136

Relevance of the study. The correlation of the territory of administrative units and ethno-geographic areas has a significant impact on ensuring the socio-cultural needs of ethnic minorities, and determines various trends in ethno-political relations in states and regions of the world. This is especially important for Ukraine, which carried out administrative reform in 2015–2020, and for the Transcarpathian region in particular, where areas of compact settlement of ethnic minorities are concentrated. **The subject of the study** is an assessment of the role of the ethno-geographic factor in implementing administrative-territorial reform in the Transcarpathian region, an analysis of the degree of ethnic homogeneity and mosaicism of the newly created administrative units of the Transcarpathian region. **The purpose of the study** is to identify the degree of correspondence of the geography of newly created territorial communities and administrative districts in the Transcarpathian region to the areas

of settlement of ethnic minorities in the context of ethno-political relations. **The research methodology** is based on an interrelated analysis of the administrative-territorial division and ethnic geography of the Transcarpathian region using the cartographic method and methods for studying the ethnic mosaic of the territories of ethnic minority settlements and the degree of compactness of their settlement. **Research results.** The article reveals the prerequisites and results of the administrative-territorial reform in Ukraine and the Transcarpathian region in particular. An analysis of the main approaches to assessing the ethnic factor in the reform process is made. The level of compliance of newly created territorial communities and administrative districts with the areas of settlement of ethnic minorities is determined in the context of the prospects for balancing the interests of all subjects of ethno-political relations in the region. **Practical significance:** substantiated provisions on the principles of creating new administrative-territorial units in places of compact settlement of ethnic minorities can be taken as the basis of state regional ethno-policy. **Conclusions.** Ensuring greater correspondence between the administrative-territorial units and the areas of compact settlement of ethnic minorities, creating better conditions for organizing local self-government for them, is a guarantee of establishing balanced ethno-political relations in the state, beneficial to all subjects of political interaction. The principle of voluntary unification of settlements into new lower-level administrative units contributed to the population of ethnic minorities, compactly located in the Transcarpathian region, in organizing territorial communities in which they constitute the majority. At the same time, the peculiarities of the settlement of ethnic minorities in the Transcarpathian region and the wishes of their public organizations were only partially taken into account when forming new administrative districts and choosing district centers, which in most cases was limited by certain criteria regarding the size of new administrative units. **Further research** on this issue should be aimed at studying the effectiveness of territorial communities in areas of compact settlement of ethnic minorities.

Key words: ethnic geography of the Transcarpathian region, administrative-territorial reform in Ukraine, ethnic minorities, geography of settlements, territorial communities.

Постановка проблеми. За результатами адміністративно-територіальної реформи в Україні, яка здійснювалася впродовж 2015–2020 років, відбулися суттєві зміни на нижньому й середньому рівнях адміністративно-територіальної системи: на нижньому рівні, замість понад 11 тисяч сільських, селищних, міських рад, створено 1469 територіальних громад, а на середньому – замість 187 міст обласного значення й 490 адміністративних районів, утворено 136 нових. Очевидно, що такі суттєві зміни не могли не вплинути на різні аспекти життєдіяльності місцевого населення, у тому числі й етнічних меншин, до яких в Україні належать усі етнічні групи, які не ідентифікують себе з українським етносом. З огляду на те що співвідношення території адміністративних одиниць та ареалів компактного розселення етнічних меншин впливає на забезпечення їхніх соціально-культурних потреб, зумовлює різні тенденції етнополітичних взаємин у державі загалом і регіонах зокрема, важливо дослідити цю проблему на прикладі Закарпатської області, яка виділяється етномо-заїчним складом населення прикордонних територій. Тому задля забезпечення етнополітичної збалансованості й стабільності доцільно з'ясувати, чи було враховано під

час здійснення адміністративно-територіальної реформи особливості компактного розселення етнічних меншин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З огляду на те що дискусії з приводу різних варіантів відображення географії етнічних меншин в адміністративно-територіальному устрої України розпочалися з часу проголошення її незалежності, важливо розглянути тогочасні підходи різних науковців до територіальної організації самоврядування етнічних меншин, у тому числі й щодо проблеми створення автономних національних районів, яка була в центрі уваги фахівців у галузі етнополітичних взаємин і суспільної географії. Із цього приводу лише окремі українські науковці (В. Баранчук [1], С. Друзюк [2], О. Кучабський [3], М. Федчишин і В. Фрончко [4]) розглядали можливість створення таких адміністративних одиниць, а більшість інших фахівців акцентували увагу на пріоритетності екстратериторіальної форми етнокультурної автономії. Висловлювалися також пропозиції щодо можливості зміни меж адміністративних одиниць з урахуванням потреб етнічних меншин (М. Дністрянський) [5], значущості врахування етнічного чинника в наступних адміністративно-територіальних змінах (П. Надолішній) [6]).

У процесі реформи адміністративно-територіального устрою, яка розпочалася з 2015 року, на науковому рівні також акцентувалася увага на необхідності врахування етногеографічних особливостей (Е. Мустафаєва, В. Заблоцький) [7; 8], але без означення реальних механізмів. Водночас більш конкретні дискусії із цих питань уже більше велися на рівні органів влади, громадських організацій і певною мірою міждержавних відносин.

Оскільки на життєдіяльність населення вплинули різні структурно-функціональні зміни в процесі реформи (укрупнення адміністративних районів, збільшення розмірів адміністративних одиниць найнижчого рівня, зниження адміністративного статусу поселень), спричинивши низку соціально-економічних проблем, то різні аспекти відповідності нового адміністративно-територіального поділу та розселення населення України загалом, у тому числі й у контексті депопуляції населення й демографічної спроможності громад, доволі широко відображено в суспільно-географічних публікаціях, зокрема в працях М. Барановського [9; 10], О. Складарської [11; 12], М. Dnistrianskyi, I. Chaika [13], I. Savchuk [14], A. Kuczabski, L. Zastavetska, T. Zastavetskyu [15; 16], М. Dnistrianskyi, J. Molnár, I. Chaika [17], Y. Skryzhevskya, D. Karácsonyi [18] та ін. Аналіз порушених у цих публікаціях проблем опосередковано стосується й соціального становища етнічних груп. Але провідне значення все ж має аналіз територіальної відповідності нових адміністративно-територіальних одиниць та ареалів компактного розселення етнічних меншин, що й визначило предмет дослідження.

Мета дослідження. Виходячи із сутності проблеми, основними завданнями статті є такі: 1) дослідження етнічної мозаїчності адміністративних одиниць Закарпатської області; 2) визначення співвідношень середньої й нижньої ланок реформованого адміністративно-територіального поділу України й ареалів розселення етнічних груп на предмет відповідності; 3) виявлення думки місцевого населення щодо нових адміністра-

тивно-територіальних змін; 4) обґрунтування концептуальних висновків щодо можливостей відображення географії етнічних меншин в адміністративно-територіальних системах.

Взаємопов'язаний аналіз адміністративно-територіального поділу й розміщення ареалів розселення етномовних меншин здійснювався з використанням картографічного методу та статистичних методів. Для дослідження за основу взяті дані розподілу населення за рідною мовою Всеукраїнського перепису населення 2001 року, оскільки в розрізі поселень інформація про етнічний склад населення є недоступною. Для кількісного представлення етногеографічної структури населення Закарпатської області також розраховано показник етномовної мозаїчності, який ураховує частки мовних груп, і мовно-поселенської мозаїчності, тобто різноманітності поширення поселень із більшістю якоїсь етномовної групи в розрізі адміністративних районів і новостворених територіальних громад станом на 2001 рік. Класичний індекс етномовної мозаїчності розраховано за формулою:

$$E_j = 1 - \sum_{j=1}^k (\varepsilon_j^2),$$

де E_j – індекс етномовної мозаїчності, ε_j – частка населення j -тої мовної групи в адміністративній одиниці, k – кількість етномовних груп.

Індекс мовно-поселенської мозаїчності визначений за формулою:

$$P_j = 1 - \sum_{j=1}^k (\pi_j^2),$$

де P_j – індекс мовно-поселенської мозаїчності, π_j – частка поселень із більшістю населення j -тої мовної групи серед поселень адміністративної одиниці, k – кількість поселень із певною етномовною більшістю.

На основі взаєморозміщення поселень із різною етнічною більшістю, тобто наявності дещо віддалених від основного ареалу розселення поселень певної етнічної групи й розміщення в межах ареалу іноетнічних поселень,

зроблено якісну оцінку конфігурації ареалів із більшістю населення етнічних меншин на предмет компактності-дисперсності.

З метою виявлення думки місцевого населення щодо адміністративно-територіальних змін 2015–2020 років проведено анкетне опитування населення новостворених громад з акцентом на громади зі значною часткою етнічних меншин. Анкетування проведено у 2024 році.

Підготовлена електронна Google-анкета двома мовами (українською та угорською), яку поширювали через соціальні мережі. В анкеті ставилися питання відкритого типу щодо позитивних і негативних наслідків реформи.

Кількість опитаних становила 53 особи, з них 54,7% – жінки, 45,3% – чоловіки. Молодь від 18 до 29 років становила 36,5% опитаних, категорія 30–49 років – 34,6%, понад 50 років мали 28,8%. 39,6% респондентів мала вищу освіту, 25,0% проживали в містах, 42,3% – у центрах територіальних громад. Відповідачі були мешканцями 11 територіальних громад, серед них – 7 з угорськомовною більшістю (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року).

Основний матеріал. Відразу після проголошення незалежності України в 1991 році почали з'являтися різні пропозиції щодо реформування системи адміністративно-територіального устрою. Унаслідок таких тенденцій на середньому рівні впродовж 1991–1996 років організовано 9 нових адміністративних районів, їхня кількість зросла до 490. Утворення одного з них, а саме Герцаївського району Чернівецької області, у грудні 1991 року здійснено з ініціативи румунської етнічної меншини. Разом із тим Верховна Рада України не підтримала рішення місцевих референдумів від 1991 року про створення Берегівського угорського й Болгарського національного адміністративного районів, оскільки для такого рішення не було відповідної законодавчої бази. Надалі в цьому питанні вирішальне значення мало прийняття Конституції України в 1996 році, у якій також не прописано таку можливість.

У 2001 році проведено перший і єдиний Всеукраїнський перепис населення, який зафіксував основні етногеографічні особливості незалежної України. Згідно з його результатами, частка етнічних меншин на той час становила 22,2% від усього населення України, 26,3% від міського і 12,9% від усього сільського населення. Тобто більшість населення етнічних меншин була дисперсно розселена у великих містах.

У 2015 році в Україні розпочався процес адміністративно-територіальної реформи, проведенню якої передувало прийняття таких юридичних документів, як Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015) [19] і Методика формування спроможних територіальних громад (2015) [20], які визначали порядок та основні критерії формування нових адміністративних одиниць (щодо розмірів нових адміністративних одиниць, розміщення центрів тощо). Серед принципів, які потрібно було враховувати, у цьому Законі названо й етнічний, але без конкретизації механізму його реалізації.

До 2020 року формування територіальних громад відбувалося на добровільній основі, що дало змогу й мешканцям, що належать до етнічних меншин, об'єднатися в територіальні громади в місцях свого компактного розселення. На той час було створено 1070 громад (це майже 73%). Наступні громади вже утворені за розробленими на урядовому рівні перспективними планами. Об'єднані громади здобули значні повноваження й ресурси внаслідок фінансової децентралізації, ставши базовою ланкою нового адміністративного устрою України.

Отже, за результатами адміністративно-територіальної реформи в Закарпатській області на середньому рівні, замість 5 міст обласного значення (Берегова, Мукачева, Ужгорода, Хуста, Чопа), які були окремими адміністративними одиницями, і 13 районів (Берегівського, Великоберезнянського, Виноградівського, Воловецького, Іршавського, Міжгірського, Мукачівського, Перечинського, Рахівського, Свалявського, Тячівського, Ужгородського, Хустського), створено

6 нових адміністративних районів (Берегівський, Мукачівський, Рахівський, Тячівський, Ужгородський, Хустський). На найнижчому рівні внаслідок ліквідації 337 міських, селищних і сільських рад створено 64 територіальні громади, які, згідно з реформою, одержали значні повноваження щодо формування місцевого бюджету та внутрішньої соціально-економічної політики. Водночас і сьогодні ще концептуально не розроблено повноваження районів загалом і районних рад зокрема.

В етногеографічному стосунку Закарпатська область виділяється компактним розмі-

щення лише двох етнічних меншин – угорської та румунської. Етнічні угорці становили у 2001 році більшість у місті Берегове, селищах Батьово й Вилок. Значною була їхня частка й у місті Чоп і селищі Вишково – понад 40%. Найбільше сіл, де переважало угорськомовне населення (а це 31 сільське поселення), у 2001 році було розміщено в Берегівському районі. У колишньому Виноградівському районі угорськомовне населення становило більшість у 19 селах, в Ужгородському районі – у 20 селах, у Мукачівському районі – у 6 селах (рис. 1).

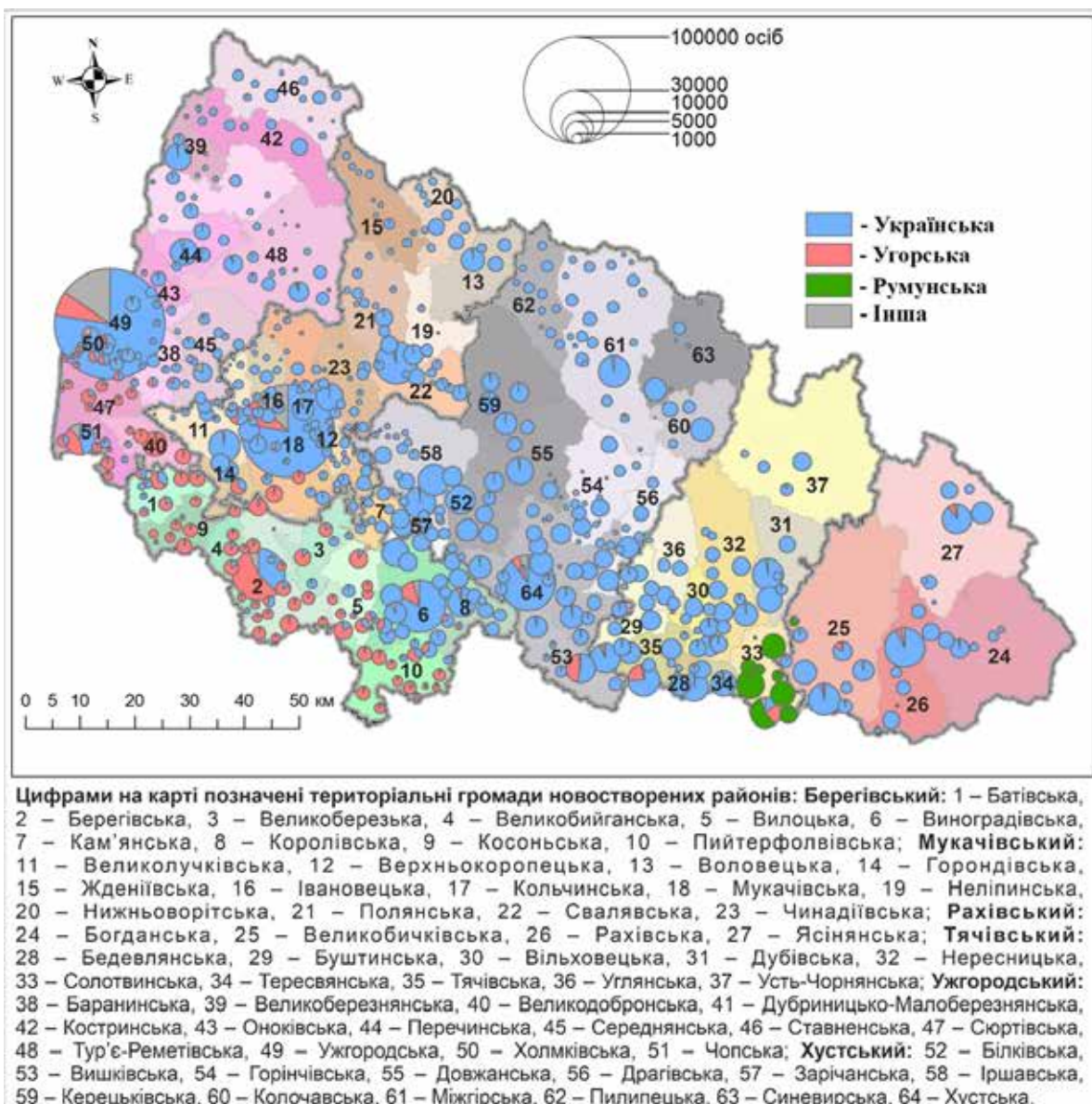

Рис. 1. Склад населення за рідною мовою поселень, районів і територіальних громад Закарпатської області, утворених у результаті адміністративної реформи 2015–2020 років за результатами Всеукраїнського перепису населення 2001 року [21]

Румунськомовне населення за переписом 2001 року становило більшість у селищі Солотвино, Тячівського району, а також у п'яти селах колишнього Тячівського району й у чотирьох селах Рахівського району.

Проведені розрахунки етнічного й етномовного складу населення колишніх районів і ступеня їхньої етнічної мозаїчності засвідчують, що найвищою частка етнічних меншин і частка поселень із більшістю угорськомовного населення була в Берегівському районі (етнічних угорців – 76,1%, рідною назвали угорську мову 80,2% населення, частка поселень із переважанням угорськомовного населення – 76,7%). З огляду на те що для Виноградівського, Ужгородського, Тячівського, Мукачівського й Рахівського районів характерним було поєднання переважного розселення етнічних українців за наявності значних ареалів розміщення етнічних меншин, ці райони виділялися найбільшим значенням етнопоселенської мозаїчності. Водночас картографічна ідентифікація етномовного складу населення свідчить про порівняно високий ступінь компактності розселення етнічних меншин у цих адміністративних одиницях (таблиця 1). Водночас в окремих випадках помітним є дифузний характер розміщення поселень із різним етномовним складом населення (рис. 1), що об'єктивно не сприяло створенню етнічно однорідних територіальних громад.

Оскільки за результатами реформи саме територіальні громади будуть найбільш функціонально значущими адміністративно-територіальними одиницями в організації місцевого самоврядування, то важливо насамперед розглянути їхні структурні особливості в місцях компактного розселення угорської та румунської етнічних меншин. У цьому контексті важливо акцентувати увагу на тому, наскільки новостворені громади є етнічно однорідними та які населені пункти є центрами громад з огляду на їхнє організаційно-кадрове значення. Важливо також зауважити, що формування територіальних громад значною мірою мало добровільний характер, даючи змогу місцевому населенню

зробити такий вибір, який відповідав би їхнім інтересам. Отже, у 7 центрах із 10 новостворених територіальних громад Берегівського району (Берегівської, Батівської, Вилоцької, Великоберезької, Великобийганської, Косонської, Пийтерфолвівської) переважають етнічні угорці. Водночас у межах самих громад цього району кількісне превалювання угорської людності є менше виражене з огляду на дифузний характер розселення, коли українські села розміщені в ареалах переважного розселення етнічних угорців, а угорські – етнічних українців. Тому Батівська й Великоберезька громади виділяються доволі значним індексом мовно-поселенської мозаїчності. Разом із тим порівняно незначна мовно-поселенська мозаїчність характерна для Великобийганської та Косонської громад цього району.

У новоствореному Ужгородському районі переважно етнічно угорський характер мають три громади – Чопська, Великодобронська, Сюртівська, серед яких найбільш мозаїчною в мовно-поселенському стосунку є Чопська громада. Окремі етнічно угорські села колишнього Мукачівського району (Баркасово, Чомонин, Серне) увійшли до Батівської та Великодобронської громад із переважанням етнічно угорського населення, а інші (Дерцен, Жнятино, Форнош) – через віддаленість від угорських поселень і можливих політичних мотивів увійшли до територіальних громад, де більшістю є етнічно українське населення.

Водночас етнічно румунські поселення Закарпатської області, за винятком села Плаюць, які раніше входили й до Рахівського, і до Тячівського районів, становлять тепер одну мовно-однорідну Солотвинську громаду, що цілком відповідає їхнім побажанням. Оскільки формування територіальних громад значною мірою мало добровільний характер, то це забезпечило загалом створення сприятливих передумов із доступністю до нових центрів, які тепер уже будуть мати більше підстав для того, щоб стати більшими осередками соціально-економічного розвитку. Разом із тим зросли відстані до нових цен-

Таблиця 1

Деякі показники розселення етнічних меншин Закарпатської області [22]

Адміністративні райони й міста обласного значення	Частка етнічних угорців (%)	Частка етнічних румунів (%)	Частка поселень із більшістю етнічних угорців від загальної кількості поселень (%)	Частка поселень із більшістю етнічних румунів від загальної кількості поселень (%)	Індекс етнічної мозаїчності адміністративних районів	Індекс етнопоселенської мозаїчності адміністративних районів	Ступінь компактності ареалів розселення етнічних меншин
Берегівський	76,1	0	74,4	0	0,364	0,380	Високий
Великобerezнянський	0	0	0	0	0,070	0	
Виноградівський	26,2	0	38,0	0	0,421	0,471	Середній
Воловецький	0	0	0	0	0,018	0	
Іршавський	0,1	0	0	0	0,019	0	
Міжгірський	0	0	0	0	0,015	0	
Мукачівський	12,7	0	6,8	0	0,278	0,127	Середній
Перечинський	0	0	0	0	0,073	0	
Рахівський	0	11,6	0	12,5	0,284	0,219	Дуже високий
Свалявський	0,7	0	0	0	0,107	0	
Тячівський	2,9	12,4	0	11,3	0,293	0,201	Дуже високий
Ужгородський	33,4	0	30,8	0	0,545	0,426	Середній
Хустський	3,9	0	0	0	0,096	0	
м. Ужгород	6,9	0	0	0	0,381	0	
м. Берегове	48,1	0	100	0	0,610	0	
м. Мукачєво	8,5	0	0	0	0,390	0	
м. Хуст	5,4	0	0	0	0,204	0	
Усього	12,1	2,6	13,0	1,6	0,342	0,336	

Таблиця 2

Розміщення населених пунктів Закарпатської області з наявністю угорськомовного й румунськомовного населення по районах і територіальних громадах після адміністративної реформи 2020 року [21]

Адміністративні райони (2020)	Територіальні громади	Кількість поселень у громаді	Кількість поселень у громаді з переважанням угорськомовного або румунськомовного (Р) населення	Індекс мовно-поселенської мозаїчності
Берегівський	Батівська	9	5	0,49
	Берегівська	18	15	0,28
	Великобerezька	5	2	0,48
	Великобийганська	7	6	0,24
	Вилоцька	11	8	0,40
	Косоньська	8	7	0,21
	Пийтерфолвівська	16	12	0,38
Мукачівський	Горондівська	3	1	0,44
	Мукачівська	18	2	0,20
Рахівський	Великобичківська	9	1 (Р)	0,20
Тячівський	Солотвинська	9	9 (Р)	0,00
Ужгородський	Баранинська	12	1	0,16
	Великодобронська	5	4	0,32
	Сюртівська	12	10	0,28
	Холмківська	10	3	0,42
	Чопська	8	5	0,47

трів, а низка поселень утратила статус центрів сільрад, що в багатьох випадках сприймається місцевим населенням негативно.

Етногеографічний чинник також частково вплинув і на новий районний поділ. Зокрема, якщо в попередньому проєкті адміністративно-територіального поділу Закарпатської області не передбачалося виділення окремого Берегівського району, то з урахуванням позиції угорських громадських організацій і державних органів Угорщини такий район було утворено. І до нього ввійшли всі етнічно угорські поселення колишніх Берегівського та Виноградівського районів, але за наявності низки українських поселень. Це стало компромісним рішенням, оскільки етнічні угорці ставили питання про створення району, основу якого становили б усі етнічно угорські поселення області, а деякі українські політичні середовища виступали проти створення району із центром у м. Берегове. Так само етногеографічний чинник вплинув і на конфігурацію Тячівського району, до якого ввійшло кілька румунських сіл із колишнього

Рахівського району, і на конфігурацію Ужгородського району, до якого ввійшло угорське село з Мукачівського району. Важливо зауважити, що зміна конфігурації нових адміністративних районів у Закарпатській області фактично не призвела до зростання відстаней від сіл із переважанням етнічних меншин до районних центрів.

З огляду на надання значних повноважень територіальним громадам у процесі адміністративно-територіальної реформи, можна зробити висновок, що створення таких адміністративних одиниць із переважанням населення етнічних меншин загалом забезпечує передумови для організації їхнього самоврядування, включаючи й обрання керівництва, і розподіл бюджету, і формування програми соціально-економічного розвитку. Але в трактуванні наслідків адміністративно-територіальної реформи для життєдіяльності етнічних меншин важливо врахувати й думку їхніх представників.

Згідно з описаною методикою, автори провели соціологічне опитування для розкриття

думки місцевого населення щодо адміністративно-територіальних змін 2015–2020 років. Респонденти зазначили такі позитивні наслідки адміністративної реформи:

- більші можливості для розвитку поселення, інфраструктури – зазначили 41,5% опитаних;
- покращення якості надання послуг населенню – 35,8%;
- більша ефективність управління й участі громадян у місцевому самоврядуванні – 32,1%;
- збільшення частки угорців, збільшення етнічної однорідності – 7,5%;
- не назвали таких – 37,8% респондентів; 47,4% молоді, 31,8% мешканців центрів громад, 27,3% опитаних із вищою освітою, 42,1% угорськомовних респондентів.

З негативних наслідків реформи найбільше відповідалі назвали такі:

- занепад місцевої інфраструктури, закладів – 35,8%;
- погіршення якості надання послуг населенню – 34,0%;
- збільшення відстані до центру – 34,0%;
- зменшення фінансових можливостей – 30,2%;
- централізація, скасування місцевого самоврядування – 15,1%;
- конфлікти інтересів – 11,3%;
- зменшення частки угорців – 5,7%;
- не назвали таких – 15,1% респондентів, 21,1% молоді, 18,2 мешканців центрів громад.

Загалом, як бачимо, респонденти виділили як позитивні, так і негативні наслідки адміністративної реформи.

Розрахунки на основі відповідей на запитання «Як, на ваш погляд, змінилися наведені нижче послуги місцевого самоврядування, адміністрації та інші умови після адміністративної реформи 2015–2020 років?» показали, що респонденти найбільш позитивно оцінили зміни:

- громадського харчування, середній бал по шкалі від -2 до +2 – 0,4;
- послуг інтернету – 0,4;
- діяльності церковних громад – 0,4.

На запитання «Як, на ваш погляд, змінилися наведені нижче послуги місцевого самоврядування, адміністрації та інші умови після адміністративної реформи 2015–2020 років?» респонденти найбільш негативно оцінили зміни в області:

- можливостей працевлаштування – -0,5;
- заходів – -0,5;
- громадського транспорту – -0,4;
- можливостей для заняття спортом – -0,4.

Значні відмінності простежуються між баченням мешканців центрів новостворених громад та інших населених пунктів: перша група зміни майже всіх категорій оцінила вище. Найбільш позитивно мешканці центрів громад порівняно з мешканцями інших поселень оцінили:

- адміністративні послуги – різниця 1,4;
- чистоту публічних місць – 0,7;
- роботу поштового відділення – 0,7;
- сайт поселення – 0,7;
- діяльність голови громади – 0,7.

Представлення інтересів національних меншин, на думку мешканців центрів ТГ, дещо покращилася (на 0,2), на думку жителів інших поселень – дещо погіршилася (на -0,3).

Зміни, що відбулися в результаті адміністративної реформи, чоловіки і жінки в середньому оцінили майже однаково: плюси і мінуси зрівноважили один одного в обох статей. Але стосовно окремих послуг виявлено статистично значимі статеві відмінності. Так, жінки відчули значне погіршення громадського транспорту (-0,7), чоловіки – ні (0,0); перші вважають, що представлення інтересів національних меншин покращилося (0,3), другі – що погіршилося (-0,5).

Висновки. Отже, на основі викладеного вище можемо резюмувати таке:

1. Забезпечення більшої відповідності підрозділів адміністративно-територіального устрою й ареалів компактного розселення етнічних меншин зі створенням для них кращих передумов організації місцевого самоврядування є запорукою встановлення збалансованих етнополітичних взаємин, взаємовигідних для всіх суб'єктів соціальної взаємодії. Реалізувати такий підхід реально

лише для компактно розміщених поселень із переважанням населення етнічних меншин і з урахуванням критеріїв і порядку утворення адміністративних одиниць.

2. У процесі адміністративно-територіальної реформи в Україні для населення етнічних меншин, компактно розміщених у Закарпатській області, створено можливості організувати територіальні громади, у яких вони становлять більшість, та обрати керівні органи, що в більшості випадків успішно реалізовано.

3. Особливості розселення етнічних меншин і побажання їхніх громадських організацій було лише частково враховано під час утворення нових адміністративних районів і вибору районних центрів, що в більшості випадків обмежено визначеними критеріями щодо розмірів нових адміністративних одиниць.

4. Анкетне опитування населення новостворених територіальних громад виявило його неоднозначне ставлення до нових адміністративно-територіальних змін. Переважання позитивних оцінок реформи в центрах громад порівняно з віддаленими від центру поселеннями свідчить про негативний вплив зростання відстаней до центрів громадського самоврядування й необхідність вирівнювання рівнів соціального розвитку поселень громади. Наявність позитивних оцінок реформи дає підстави для висновків, що деяким громадам удалося налагодити роботу з покращення соціально-культурної інфраструктури. Водночас значна кількість негативних оцінок реформи значною мірою зумовлена загальними соціально-економічними труднощами воєнного часу.

Література

1. Баранчук В. Роль місцевого самоврядування в становленні та реформуванні системи територіальної організації державної влади в Україні *Вісник державної служби України*. 1998. № 4. С. 44–50.
2. Друзюк С. Проблеми інституту місцевого самоврядування в контексті конституційних поглядів М.С. Грушевського. *Право України*. 1998. № 3. С. 87–88.
3. Кучабський О.Г. Адміністративно-територіальна організація України: теорія, методологія, механізми становлення : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. 316 с.
4. Федчишин М., Фрончко В. Адміністративно-територіальний устрій учора, сьогодні, завтра. *Віче*. 2000. № 9. С. 38–46.
5. Дністрянський М.С. Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Львів : Літопис ; Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 490 с.
6. Надолішній П. Розбудова нової системи врядування в Україні: етнонаціональний аспект. Київ ; Одеса, 1999. 304 с.
7. Мустафаєва Е.Т. Принципи об'єднання територіальних громад у місцях компактного проживання національних меншин в умовах децентралізації як складова частина етнонаціональної політики в Україні Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 1. С. 22–30.
8. Заблоцький В. Етнонаціональні аспекти адміністративно-територіальної реформи в Україні на регіональному та місцевому рівнях *Наукові перспективи*. 2021. № 5. С. 73–84.
9. Барановський М.О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення. *Український географічний журнал*. 2017. № 4. С. 30–38.
10. Барановський М.О. Субрегіональний рівень адміністративно-територіальної реформи в Україні: дискусійні аспекти. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Географія»*. 2020. № 1/2 (76/77). С. 37–43.
11. Склярська О.І. Реформа адміністративно-територіального устрою України в контексті впливу на статус і функції поселень. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія «Географія»*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. Вип. 1 (50). С. 57–64.
12. Склярська О.І. Сільське розселення як чинник адміністративно-територіальних змін (на прикладі Закарпатської і Чернівецької областей) *Людина та довкілля. Проблеми неоекології*. 2022. С. 20–28.
13. Dnistrianskyi M.S., Chaika I.M. Location of small towns and rural settlements of Ukraine and new realities of the administrative territorial system: contradictions and perspectives of mutual influences. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2023. № 1. P. 3–16.
14. Savchuk I. New Administrative and Territorial Division of Ukraine – New Challenge for National Interest. *National Interest*. 2020. № 1(1). P. 37–45.

15. Kuczabski A., Zastavetska L., Zastavetsky T. The reform of administrative division in Ukraine: problems of territorial communities' formation in the Polish-Ukrainian borderland. *Journal of Geography, Politics and Society*. 2017. № 7 (2). P. 87–97.
16. Заставецька Л.Б. Системи розселення і геопросторові проблеми вдосконалення адміністративно-територіального устрою України : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. 332 с.
17. Dnistrianskyi M., Molnár J., Chaika I. Natural reduction of Ukraine's population: Regional dimensions of the national threat. *Hungarian Geographical Bulletin*. 2021. № 4. 293–310.
18. Skryzhevska Y., Karácsonyi D. Rural population in Ukraine: assessing reality, looking for revitalization. *Hungarian Geographical Bulletin*. 2012. № 61 (1). P. 49–78. URL: ojs.mtak.hu/index.php/hungeobull/article/view/2991 (дата звернення: 19.03.2025).
19. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 13.04.2025).
20. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> (дата звернення: 13.04.2025).
21. База даних населення. URL: pop-stat.mashke.org/ukraine-census-2001-lang/zakarpatska.htm (дата звернення: 22.02.2025).
22. Національний склад населення Закарпатської області та його мовні ознаки. Ужгород : Обласне управління статистики, 2003. 86 с.

References

1. Baranchuk, V. (1998). Rol mistsevoho samovriaduvannia v stanovlenni ta reformuvanni systemy terytorialnoi orhanizatsii derzhavnoi vlady v Ukraini [The Role of Local Self-Government in the Formation and Reform of the System of Territorial Organization of State Power in Ukraine]. *Visnyk derzhavnoi sluzhby Ukrainy*. № 4. 44–50.
2. Druziuk, S. (1998). Problemy instytutu mistsevoho samovriaduvannia v konteksti konstytutsiinykh pohliadiv M.S. Hrushevskoho [Problems of the Institution of Local Self-Government in the Context of M.S. Hrushevsky's Constitutional Views]. *Pravo Ukrainy*. № 3. 87–88.
3. Kuchabskyi, O.H. (2010). Administratyvno-terytorialna orhanizatsiia Ukrainy: teoriia, metodolohiia, mekhanizmy stanovlennia. Monohrafiia [Administrative-Territorial Organization of Ukraine: Theory, Methodology, Mechanisms of Formation]. Lviv: LRIDU NADU, 316 p.
4. Fedchyshyn, M., & Fronchko, V. (2000). Administratyvno-terytorialnyi ustroi uchora, sohodni, zavtra [Administrative-Territorial Structure: Yesterday, Today, Tomorrow]. *Viche*, № 9. 38–46.
5. Dnistrianskyi, M. S. (2006). Etnopolitychna heohrafiia Ukrainy: problemy teorii, metodolohii, praktyky [Ethnopolitical Geography of Ukraine: Problems of Theory, Methodology, and Practice]. Lviv: Litopys; Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 490 p.
6. Nadolishnii, P. (1999). Rozbudova novoi systemy vriaduvannia v Ukraini: etnonatsionalnyi aspekt [Building a New System of Governance in Ukraine: Ethno-National Aspect]. Kyiv; Odesa, 304 p.
7. Mustafaieva, E. T. (2018). Pryntsypy obiednannia terytorialnykh hromad u mistsiakh kompaktnoho prozhyvannia natsionalnykh menshyn v umovakh detsentralizatsii yak skladova chastyna etnonatsionalnoi polityky v Ukraini [Principles of Amalgamation of Territorial Communities in Areas of Compact Residence of National Minorities under Decentralization as a Component of Ethno-National Policy in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*. Vyp. 1. 22–30.
8. Zablotskyi, V. (2021). Etnonatsionalni aspekty administratyvno-terytorialnoi reformy v Ukraini na rehionalnomu ta mistsevomu rivniakh [Ethno-National Aspects of the Administrative-Territorial Reform in Ukraine at the Regional and Local Levels]. *Naukovi perspektyvy*. № 5. 73–84.
9. Baranovskyi, M.O. (2017). Finansova detsentralizatsiia v Ukraini: osoblyvosti stanovlennia [Fiscal Decentralization in Ukraine: Features of Formation]. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*. № 4. 30–38.
10. Baranovskyi, M.O. (2020). Subrehionalnyi riven administratyvno-terytorialnoi reformy v Ukraini: dyskusiini aspekty [The Subregional Level of Administrative-Territorial Reform in Ukraine: Disputable Aspects]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Heohrafiia*. №1/2 (76/77), 37–43.
11. Skliarska, O.I. (2021). Reforma administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy v konteksti vplyvu na status i funktsii poselen [The Reform of Ukraine's Administrative-Territorial Structure in the Context of Its Impact on the Status and Functions of Settlements]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Ser. Heohrafiia. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, Vyp. 1 (50)*. 57–64.

12. Skliarska, O.I. (2022). Silske rozselennia yak chynnyk administratyvno-terytorialnykh zmin (na prykladi Zakarpatskoi i Chernivetskoi oblastei) [Rural Settlement as a Factor of Administrative-Territorial Changes (Based on the Example of Zakarpattia and Chernivtsi Regions)]. *Liudyna ta dovkilia. Problemy neoeekologii*. 20–28.
13. Dnistrianskyi, Myroslav, S., Chaika, Iryna M. (2023). Location of small towns and rural settlements of Ukraine and new realities of the administrative territorial system: contradictions and perspectives of mutual influences // *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. № 1. 3–16.
14. Savchuk, I. (2020). New Administrative and Territorial Division of Ukraine – New Challenge for National Interest. *National Interest*, 1(1), 37–45.
15. Kuczabski, A., Zastavetska, L., & Zastavetsky, T. (2017). The reform of administrative division in Ukraine: problems of territorial communities' formation in the Polish-Ukrainian borderland *Journal of Geography, Politics and Society*, 7(2), 87–97.
16. Zastavetska, L. B. (2013). *Systemy rozselennia i heoprosorovi problemy vdoskonalennia administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy: Monohrafiia* [Settlement Systems and Geospatial Problems of Improving the Administrative-Territorial Structure of Ukraine: Monograph]. Ternopil: TNPU im. V. Hnatiuka, 332 p.
17. Dnistrianskyi, M., Molnár, J., & Chaika, I. (2021). Natural reduction of Ukraine's population: Regional dimensions of the national threat *Hungarian Geographical Bulletin*. № 4. P. 293–310.
18. Skryzhevska, Y., & Karácsonyi, D. (2012). Rural population in Ukraine: assessing reality, looking for revitalization. *Hungarian Geographical Bulletin* 61(1): 49–78. Retrieved from: ojs.mtak.hu/index.php/hungeobull/article/view/2991 (Date of access: 19.03.2025).
19. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad [On the Voluntary Amalgamation of Territorial Communities]. *Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku*. № 157-VIII. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (Date of access: 13.04.2025).
20. Pro zatverdzhennia Metodyky formuvannia spromozhnykh terytorialnykh hromad [On the Approval of the Methodology for the Formation of Capable Territorial Communities]: *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 kvitnia 2015 roku*. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> (Date of access: 13.04.2025).
21. Database of population. Retrieved from: pop-stat.mashke.org/ukraine-census-2001-lang/zakarpatska.htm (Date of access: 22.02.2025).
22. Natsionalnyi sklad naselennia Zakarpatskoi oblasti ta yoho movni oznaky. Uzhhorod [The Ethnic Composition of the Population of Zakarpattia Region and Its Linguistic Characteristics]: *Oblasne upravlinnia statystyky*, 2003. 86 s.